

Bakgrunn og verdigrunnlag

for Rettighetsbaserte skoler med vekt på elevmedvirkning

Bakgrunn og verdigrunnlag

INNHOOLD

Innledning	3
Bakgrunn	3
Verdigrunnlag og metode	4
• Barnesyn	4
• En barnerettslig tilnærming	5
• En helskoletilnærming	6
• Fire byggestener /elementer	7
• Kunnskap	
• Elevmedvirkning	
• Læring	
• Lederskap	
Elevmedvirkning	8
• Nivåer for medvirkning	
• FNs prinsipper for barns medvirkning	
• Deltakelsesstigen	
• Medvirkningsmodellen	

UNICEF Norge
Sandakerveien 130
0484 Oslo
kontakt@unicef.no
Tlf 24 14 51 00

Heftet «Bakgrunn og verdigrunnlag» er en bearbeidelse av UNICEF Danmarks «Guideline» for Rettighetsskoler laget til bruk for UNICEFs skolenettverk i Norge; Rettighetsbaserte skoler. Prosjektleder: Ellen Sandøe, fagansvarlig for rettighetsopplæring.

Bakgrunn og verdigrunnlag

INNLEDNING

UNICEF Norge vil støtte grunnskoler i Norge i arbeidet for sentrale verdier og prinsipper i opplæringsloven og LK20; *et inkluderende fellesskap, elevmedvirkning og demokrati i praksis*, med FNs barnekonvensjon som felles premissleverandør og referanse for alle tilknyttet skolen. I dette arbeidet bygger vi på UNICEFs lange erfaring med flere tusen Rettighetsskoler (Child Rights Schools) i Norden og Europa for øvrig.

Elevene har en sentral rolle i arbeidet for et trygt og godt skolemiljø - i tråd med dagens opplæringslov og læreplanenes overordnede del; «Opplæringen må være i samsvar med menneskerettighetene, samtidig som elevene skal tilegne seg kunnskap om menneskerettighetene» og «elevmedvirkning må prege skolens praksis». Mange skoler er godt i gang på dette området. Samtidig er mobbetallene fortsatt høye, for mange barn gruer seg til å gå på skolen og kjeder seg. UNICEFs Rettighetsskoler kan vise til positive resultater på disse og flere områder.

Her vil vi presentere verdigrunnlaget for UNICEFs skolenettverk *Rettighetsbaserte skoler med vekt på elevmedvirkning*. Vi har også lagt inn noen spørsmål til ettertanke og refleksjon som gjerne kan diskuteres i lærerkollegiet eller med foreldregrupper.

BAKGRUNN

I sin utredning av tiltak for å fremme et trygt psykososialt skolemiljø, fastslo [Djupedalsutvalget](#) at FNs barnekonvensjon må ligge til grunn for dette arbeidet. Barnekonvensjonen er en del av norsk lov og dermed førende for skolens virksomhet.

I skolen kan barnrettighetene formidles på tre måter;

- Undervisning *om* rettighetene – kunnskap om og forståelse for konvensjonens innhold og artiklenes betydning, både gjennom undervisning om barnekonvensjonens artikler eller i forbindelse med undervisningen i ulike fag der det er naturlig å koble inn artikler fra konvensjonen
- Undervisning *gjennom* rettighetene – konvensjonens verdier får direkte innflytelse på praksis, f.eks. ved at elevene deltar i planleggingen og/eller evalueringen av et prosjekt og opplever at deres tilbakemeldinger får innvirkning på videre praksis.
- Undervisning *for* rettighetene - styrker elevenes handlingskompetanse i selv å være utøvere av rettighetene. Det pedagogiske personalet oppmuntrer elevene til å støtte hverandre i å få oppfylt sine rettigheter eller søke hjelp hos en voksen når det trengs.

Bakgrunn og verdigrunnlag

Alle voksne og barn tilknyttet en av UNICEFs Rettighetsskoler har barnerettighetene som sin felles referanseramme; bevisst, uttalt og visuelt. Kunnskap om og respekt for egne og andres rettigheter er hjertet i skolens etos og kultur. Ulike studier på Rettighetsskoler indikerer at et slikt bevisst valg har positive effekter som kunnskap om rettigheter, positive relasjoner, mindre mobbing og positive holdninger til inkludering og mangfold i samfunnet¹²³⁴. Elevene engasjeres i å fremme og beskytte andre barns rettigheter på skolen.

Skolene i UNICEFs skolenettverk i Norge vil drive et skolebasert utviklingsarbeid etter mønster av UNICEFs Rettighetsskoler. Elevrådet har en aktiv rolle i arbeidet for et trygt og inkluderende skolemiljø. UNICEF Norge bidrar med ressurser og støtte. [UNICEFs Læringsunivers](#) har aktiviteter og undervisningsopplegg om barnerettighetene, ressurser for skolens planarbeid og involvering av foreldre. Gjennom nettbaserte møter og seminarer vil vi blant annet trekke inn ressurspersoner med erfaringer fra ulike typer vellykket praksis. Nettverksmøtene setter skolene i kontakt med hverandre og gir videre mulighet for erfaringsdeling og skolesamarbeid. Det vil også være muligheter for kontakt og erfaringsutveksling med danske Rettighetsskoler.

VERDIGRUNNLAG OG METODE

Barnesyn

Barnesyntet som ligger til grunn for FNs barnekonvensjon anerkjenner barnet som en likeverdig borger med rett til respekt og medvirkning. De er ikke brikker styrt av voksne, men personer med egne synspunkter og erfaringer som skal tillegges vekt. Samtidig er de sårbare og fysisk og psykisk umodne med behov for ekstra vern mot misbruk og utnyttelse, samt støtte i sin utvikling.

Et felles barnesyn i tråd med barnerettighetene er avgjørende for en skole som ønsker å drive rettighetsbasert.

Til ettertanke og refleksjon:

- Hvordan er mitt barnesyn?
- Hvordan er skolens barnesyn?
- Hvordan synliggjøres FNs barnekonvensjon i skolens barnesyn?

<https://www.unicef.no/sites/default/files/inline-images/h32WJqU5yKVvhVRTFtvbNIs14QWqbvKgQN8XVs8vQeISpQvc6i.pdf>
<https://www.unicef.dk/wp-content/uploads/2025/02/effektanalyse-af-unicefs-rettighedsskoler.pdf>
<https://www.unicef.org.uk/rights-respecting-schools/how-we-create-change-for-children/impact-of-rrsa/>
https://www.unicef.org.uk/rights-respecting-schools/wp-content/uploads/sites/4/2014/12/RRSA_Evaluation_Report.pdf

Bakgrunn og verdigrunnlag

En barnerettslig tilnærming («Child rights approach»)

UNICEF har som FNs barneorganisasjon mandat og forpliktelse til å øke kjennskapen til og etterlevelsen av FNs barnekonvensjon. Barnesynet konvensjonen bygger på legger føringer for måten vi voksne møter barn på. Internasjonalt brukes begrepet «a child rights approach» - «en barnerettslig tilnærming».

- En barnerettslig tilnærming fremmer realiseringen av barnerettighetene.
- Barnekonvensjonens prinsipper legger føringer for voksnes adferd, handlinger, politikk og opplegg for alle barn – ikke minst de med en utfordrende væremåte.
- Gjennom en barnerettslig tilnærming bygges barnas kapasitet til å delta og kreve egne og andres rettigheter. Samtidig utvikles de voksnes kapasitet til å oppfylle sine forpliktelser overfor barna.
- En rettighetsbasert tilnærming skal prege skolens hverdag.

En barnerettslig tilnærming i skolen kommer til uttrykk gjennom undervisning *om*, *gjennom* og *for* barnerettighetene.

Til ettertanke og refleksjon:

- Hvordan kommer rettighetene til uttrykk i min undervisning?
- Hvordan kan jeg sørge for at elevene har de beste muligheter for å lære?
- Hvordan kan jeg sørge for at rettighetene kommer tydeligere til uttrykk i min undervisning framover?

Bakgrunn og verdigrunnlag

En helskoletilnærming («Whole school approach»)

For å få best mulig resultat for elevene er det viktig at alle tilknyttet skolens miljø jobber mot det samme målet; å skape et positivt fellesskap med de best mulige betingelsene for elevene. Da er det avgjørende at barn og voksnes holdninger og atferd er i tråd med en rettighetsbasert tilnærming både i skole og SFO. Det er også viktig å involvere foreldrene slik at elevene opplever en sammenheng mellom det de møter på skolen og hjemme. Dette kan gjøres gjennom systematisk informasjon på skolens nettsider, i korrespondanse med hjemmene og andre sammenhenger. På foreldremøter kan ulike barnesyn og hvordan en møter ulike utfordringer med en rettighetsbasert tilnærming være spennende utgangspunkt for samtale og refleksjon. Bruk gjerne aktiviteter og ressurser fra UNICEFs læringsunivers! FAU og elevrådet kan samarbeide med skolens ledelse om tiltak for elevenes beste i lys av barnekonvensjonen, og elevrådet trenger kanskje hjelp fra foreldre til tiltak i sin handlingsplan.

Barnerettighetene blir en tydelig og integrert del av skolens læringsmiljø, kultur og dannelsesarbeid. En rettighetsbasert skole arbeider langsiktig, bevisst og strukturert med sentrale rettigheter som elevenes medvirkning og hensynet til barnets beste.

Hvordan dette gjøres kan variere fra skole til skole avhengig av lokale forhold. Samtidig har de rettighetsbaserte skolene noen «fellesnevnerne» knyttet til skolens faste gjøremål som elevrådsarbeidet, arbeidet med klasseregler/klasseverdier, «oppstartsuken» og pedagogisk utviklingsarbeid. Dokumentet «Rettighetsbaserte skoler i korte trekk» gir deg en oversikt.

Når barn lærer om egne og andres rettigheter og opplever at de tas på alvor i hverdagen, styrkes deres evne til å handle i tråd med dem. Slik sikrer man optimale rammer for barns utvikling der elevenes stemmer blir hørt og aktivt tatt med i beslutninger.

Til ettertanke og refleksjon:

- Er det noen satsingsområder som bærer preg av en helskoletilnærming ved vår skole?
- Hvordan kan vi involvere foreldrene i dette arbeidet?

Bakgrunn og verdigrunnlag

De fire byggestenene

Kunnskap, elevmedvirkning, læring og ledelse er fundamentet som inkluderes i en rettighetsbasert skoles aktiviteter enten det gjelder elevrådsarbeid, undervisning eller andre aktiviteter som inkluderer skolens elever.

Byggestenene representerer perspektiver som man bør reflektere over og ta med i planleggingen for å sikre en rettighetsbasert praksis. Her følger to eksempler på hvordan man kan bruke perspektivene i praksis.

1) Elevrådet/rettighetsrådets arbeid med skolens psykososiale miljø:

Kunnskap

Elevene kjenner til artiklene 2 (ingen diskriminering), 19 (beskyttelse mot vold) og 23 (barn med funksjonsnedsettelse) og hva de innebærer. De kan gi eksempler på forhold der en eller flere av rettighetene ble brutt (uten å nevne navn).

Elevmedvirkning

Elevene gjennomfører undersøkelser som f.eks. trygghetsvandring / basisundersøkelse som kan avdekke fysiske eller psykiske utfordringer på skolen. De lager en handlingsplan med ansvarsfordeling og tidsfrister og evaluerer tiltakene i ettertid.

Læring

I prosessen lærer elevene at forskjellige barn kan ha forskjellige behov og opplevelser av samme situasjon. De lærer å planlegge og gjennomføre en endringsprosess.

Ledelse

Elevrådskontakten veileder elevene i planleggingen og hjelper til med å sette realistiske mål og ansvarsfordeling. Hjelper til med justeringer underveis om nødvendig. Tilrettelegger for en sluttevaluering der en ser på det en har oppnådd i lys av de aktuelle artiklene og hva en evt. kan gjøre mht. mål som ikke ble nådd.

2) Norskoppgave:

Skriv en novelle med tema «personlige grenser», for eksempel i forbindelse med et opplegg om deling av bilder på sosiale medier.

Kunnskap

Elevene skal kjenne artikkel 16 (retten til privatliv) – dens ordlyd og betydning. De kan bidra ved å komme med eksempler på situasjoner der de selv har opplevd at denne rettigheten ikke ble oppfylt.

Bakgrunn og verdigrunnlag

Elevmedvirkning

Elevene bidrar med ideer til hva novellen kan handle om, og klassen velger til slutt de tre beste ideene som man kan velge mellom.

Læring

Elevene lærer gjennom skrivningen og refleksjon knyttet til fortellingen som skapes – for eksempel om et realistisk forløp knyttet til bildedeling. Dette gir grunnlag for å forstå hvorfor barn er beskyttet av denne rettigheten.

Ledelse

Læreren tilrettelegger for en god, inkluderende prosess og avslutter med en evaluering der klassen reflekterer over temaet, læring knyttet til artikkel 16 og novellenes innhold.

ELEVMEDEVIRKNING

Artikkel 12 i FNs barnekonvensjon gir barn rett til å uttale seg i saker som gjelder dem. Vi voksne skal lytte, respektere og ta i betraktning barnets synspunkter og ønsker, men det betyr ikke at barn skal bestemme i alle saker som omhandler dem.

Avgjørende for en barnerettslig tilnærming er en anerkjennelse av barnet/eleven som en likeverdig borger som involveres og høres. Det gjelder både saker som angår elever som gruppe og avgjørelser knyttet til den enkelte elev. Når barn får bidra og blir tatt på alvor, øker motivasjonen. I dette avsnittet introduseres kort teorier og tanker som ligger til grunn for UNICEFs arbeid.

Nivåer for medvirkning

Det er viktig at elevene opplever det meningsfullt å bidra. En kan involvere elevene på ulike nivåer. Det er imidlertid viktig at en tenker gjennom hvilket nivå som er hensiktsmessig i den aktuelle situasjon. Ingen nivåer er bedre enn andre, men det er avgjørende at en har noen tanker om elevenes rolle før en starter.

Vi opererer i hovedsak med tre former for medvirkning:

- Konsulterende deltakelse – elevene tas med på råd
- Samarbeidende deltakelse – et likeverdig samarbeid mellom barn og voksne der de planlegger og driver prosessen sammen
- Deltakelse ledet av barn – barna tar initiativ og styrer hele prosessen. De ansvarlige voksne støtter ved behov.

Bakgrunn og verdigrunnlag

FNs prinsipper for barns medvirkning

FNs barnekomité definerer 9 grunnleggende prinsipper som avgjørende for god medvirkning. Her er en kortversjon:

1. Informasjon og ærlighet.

Barn har rett på tilgjengelig og forståelig informasjon om hva de inviteres med på og hvorfor

2. Frivillighet.

Barn velger selv hva de vil dele og ikke, og kan ombestemme seg/trekke seg når som helst

3. Respekt.

Alle barn skal møtes med respekt for den de er og for sine meninger

4. Relevans.

Det barna medvirker i, må være relevant for dem og deres erfaringer slik at de kan bidra med utgangspunkt i sine erfaringer og kunnskap

5. Barnevennlig.

Medvirkningen må tilpasses alder og modenhet så barna trives og opplever mestring

6. Inkluderende.

Alle barn skal ha like muligheter til å delta. De som trenger det for å kunne delta på lik linje med andre, må få den støtten det trenger

7. Opplæring.

Barn og voksne må få nødvendig opplæring for at medvirkningen skal være meningsfull

8. Beskyttelse.

Barna må beskyttes mot risiko som kan følge av medvirkningen og vite hvor og hvordan de kan varsle trygt om de opplever noe vondt / ubehagelig

9. Etterrettelighet.

Barna skal oppleve at de blir tatt på alvor, blir fulgt opp og få vite hvordan deres bidrag er brukt

Se fullstendig versjon i
[Generell kommentar nr. 12, s. 29, punkt 134.](#)

Bakgrunn og verdigrunnlag

Deltakelsesstigen

Sosiologen Roger Hart har utviklet deltakelsesstigen som viser ulike måter å involvere barn og unge på. Den kan hjelpe oss med å bli mer bevisst på hvordan vi involverer barn og unge i ulike sammenhenger. Stigen har åtte trinn der høyere trinn representerer større grad av barns innflytelse.

Formålet er IKKE at voksnes aktiviteter med barn skal befinne seg på det øverste nivået hver gang. Modellen er et hjelpemiddel til å vurdere hvordan en best mulig kan involvere barn i ulike sammenhenger. Her bør også barna selv ha et ord med i laget.

På stigen 1.-3. trinn har barna i praksis ingen innflytelse og følgelig ingen medvirkning. Stigen 4.-8. trinn representerer ulike grader av deltakelse der elevene har mulighet til reell innflytelse og medvirkning.

8. Initiativtakende og vokseninvolvert

Barn tar initiativ til et prosjekt.
De voksne involveres på barnas premisser

7. Initiativtakende

Barn initierer, organiserer og styrer et prosjekt selv.
Voksne støtter dem

6. Medbestemmende

Barn får medvirke i voksnes prosjekter

5. Konsultert og informert

Barn konsulteres i omfattende grad
i et prosjekt som de voksne står for

4. Tildelt og informert

Voksne inviterer barn til å delta i planlagt prosjekt,
informerer dem og lar barna bestemme om de vil være med

3. Symbolsk

Barn får si sin mening, men har liten/ingen innflytelse over
uttryksform eller område

2. Dekorerende

Barn opptrer i et arrangement i regi av voksne

1. Manipulerende

Voksne lar barn fremme voksnes mening
– eks.: mindre barn bærer plakater i en demonstrasjon

Bakgrunn og verdigrunnlag

Laura Lundys medvirkningsmodell

Laura Lundy har tatt utgangspunkt i barnekonvensjonens artikkel 12 i sin modell for barns medvirkning. Artikkelen legger vekt på at barn i tillegg til å gi uttrykk for sine synspunkter har rett til å bli tatt alvorlig og få tilbakemelding om at synspunktene deres er vurdert.

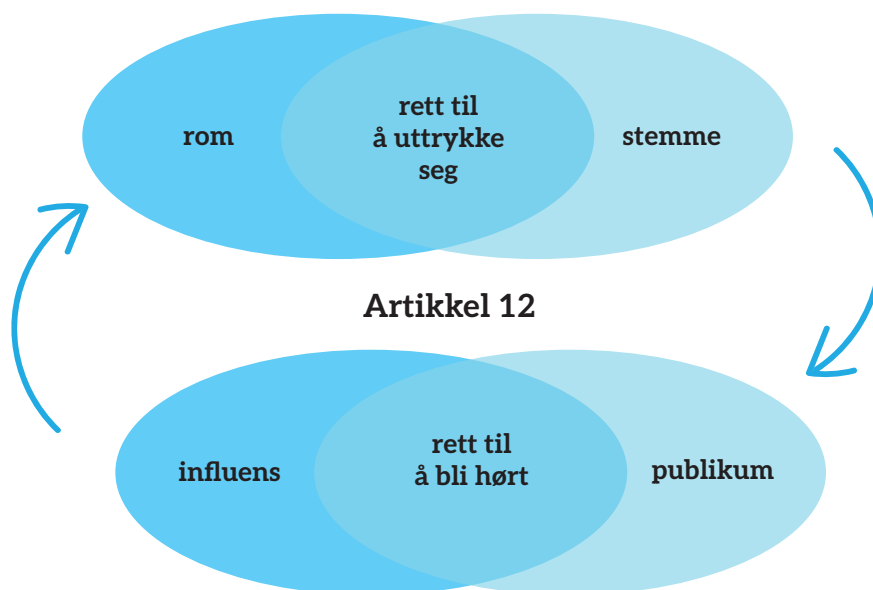
Modellen presenterer fire områder voksne må legge til rette for at en kan snakke om reell medvirkning:

Rom: Barn må gis trygge, inkluderende rom og muligheter for å fremme sine synspunkter

Stemme: Barn trenger hjelp til fritt og åpent å gi uttrykk for sine meninger

Publikum: Barn må bli aktivt lyttet til med respekt – ikke bare hørt på - av et relevant publikum

Innflytelse: Det skal handles på barns synspunkter der det er hensiktsmessig, og barn skal få begrunnelse for avgjørelsene som er tatt

Lundy's modell, forenklet og oversatt av professor ved Institutt for pedagogikk, UiB, Kari Smith

Bakgrunn og verdigrunnlag

Til ettertanke og refleksjon:

- Hvilke arenaer («rom») har skolen vår der enkeltelever / elevgrupper kommer til orde med sine synspunkter?
- Hvordan arbeider jeg/vi i dag med å lytte til og involvere barn?
- Hvordan arbeider vi med å la barn delta i beslutninger om skolen?
- Finn eksempler på aktiviteter eller områder hvor elevene allerede har god innflytelse og eksempler på områder hvor dere vil arbeide for å gi dem mer innflytelse.
- Hvordan kan du bruke deltakelsesstigen og medvirkningsmodellen fremover i din egen praksis?
- Hvilke endringer skal til for at modellene blir en integrert del av skolens pedagogiske praksis?
- Hvordan involverer vi foresatte på måter som både styrker elevenes medvirkning og rettighetsforståelse, og som gir barn og foreldre en tydelig opplevelse av sammenheng mellom skole og hjem?

